



Ohs bruks tackjärnstämpel.

## Kolladan – ett minne från järnbruksepoken i Ohs bruk

Under 1600- och 1700-talen fanns ett stort antal järnbruk i Småland. Flera av de småländska bruken baserade sin produktion på sjömalm och myrmalm. Ett av dessa sjömalmsbruk var Ohs vid sjön Ruskens sydspets, anlagt 1668 och i drift under 200 år.

Idag finns inte mycket kvar som minner om järnbruksepoken i Ohs. Masugnen och smedjorna är sedan länge försvunna. Framför oss ligger dock ännu den stora kolladan, avsedd för förvaring av träkol som behövdes till hyttdriften.

Efter järnbruket avvecklades fick kolladan en ny användning som tröskloge och som lagerlokal för pappersmassabalar. Den har därför överlevt till vår egen tid. Åren 2004 - 2005 genomfördes en omfattande restaurering av kolladan.

### Historik

Järnbruket i Ohs anlades år 1668 av holländaren Christian Hempel. Under 1700-talets senare del hade bruket en nedgångsperiod, men 1819 köptes Ohs av bergsrådet Johan Lorens Aschan, som införlivade det i sitt småländska bruksimperium. En ny blomstringstid inleddes. Anläggningarna rustades upp och jordbruksdriften förbättrades. Herrgården byggdes till och fick en ny fasadarkitektur med förebilder i antikens formspråk. Ett litet samhälle växte upp kring bruket.

Ett stort antal byggnader hörde till bruksegendomen. Vid åkanten framför herrgården låg masugnen. Till rörelsen hörde också stångjärnshammare, spikhammare, knipphammare, slaggstamp samt sågverk och mjölkvarn, som alla drevs med vattenkraft. Bruket hade rättigheter att fiska sjömalm ibland annat sjöarna Lyen, Rusken, Rymmen och Lången. J. L. Aschan anses ha varit den som först av alla svenska bruksägare lyckades framställa sjömalmsäckjärn av en kvalitet som var god nog att ersätta det dyra engelska importjärnet för gjutning av finare maskindelar.

Redan på 1870-talet drabbades Ohs av "järnbruksdöden", och masugnens drift lades ned. En ny industriell epok inleddes 1894 när en pappersmassafabrik anlades under familjen Berglunds ledning. Den smalspåriga järnvägen mellan Ohs och Bor är ett minne från denna verksamhet. Den började byggas 1907 för att underlätta transporter från fabriken.



Till vänster en perspektivbild över bruksmiljön i Ohs, som den kan ha sett sig på 1860-talet. Centralpunkt i bruksmiljön är fortfarande herrgårdsbyggnaden. Masugnen låg vid vattnet, nedanför dammfästet. Ett vattenhjul i hyttans hjulhus drev en blåsmaskin som tillförde syre till masugnens process. Mitt emot hyttan, på andra sidan gårdsplannen, låg brukskontoret i den ännu bevarade flygelbyggnaden. I kolladan förvarades stora mängder träkol för masugnens drift. Bortom kolladan skymtar ladugårdsplanen, kringbyggd med stallar, fähus och vagnslider. I förgrunden till höger syns rostugnen, där sjömalmen rostades för att befrias från vatten och föreningar innan den smältes i masugnen. Teckning: Mikael Hedén.

Bilden ovan visar utsikt över Ohs Bruk - "från taket av Fiskarestugan". Akvarell från 1830-talet, enligt uppgift målad av brukspatron Nils Aschan. Bilden återger den uppdamade sjön Rusken med bruksherrgården till vänster. Till höger syns masugnen med timmerbyggd överdel. På andra sidan dammbron skymtar hammarsmedjans tak och skorstenar. Jernkontorets bildsamling.

Vid slutet av 1800-talet byggdes kolladan om till loge. På fotografiet nedan, som är från början av 1900-talet, ser vi herrgårdens arbetsstyrka samlad på ladugårdsplanen framför kolladan.



### Kolladan

För att framställa järn i en masugn fordras mängder av träkol. I början av 1800-talet hämtades kol till Ohs bruk från milor i skogarna inom Fryele, Gällaryd, Hjälmseryds och Nydala socknar. Kolningen var en viktig binäring för traktens torpare och småbrukare. Kolfororna gick främst med hästdragna slädar under vintertiden och togs in i ladans övre plan via den stenbyggda rampen vid södra gavelväggen.

Kolladan i Ohs bruk är uppförd vid mitten av 1800-talet. Det är en pampig anläggning, nästan 50 meter lång och byggd av stora, tuktade naturstensblock med en inre bärande stolpkonstruktion samt fasader av rödfärgad locklistpanel. Den östra långväggen är uppförd i souterräng av sten i skalmurskonstruktion. Även den norra gavelväggen är av natursten med ett fönsterformat som en fyrklöver i gavelspetsen. I takets förhöjda mittparti finns luckor, som gjorde det möjligt att vädra ut koldamm och släppa in dagsljus i den mörka och sotiga byggnaden.

Efter järnbruksepoken byggdes kolladan om till tröskloge och blev en del av den kringbyggda ladugårdsplanen, med fähus, stall och vagnslider. På kolladans norra gavel monterades en välling-klocka som kallade brukets arbetsfolk till deras dagsverken och måltider. Den fint gjutna malmklockan förvaras idag på Ohs Bruksmuseum.